

Derzsi
Sándor,
az elfelejtett
költő:

HIÁTUS

"Jézus nekik megbocsát, de én nem..."

Éppen ötven esztendeje annak, hogy 1948 januárjában Derzsi Sándor, egy fiatal, szépreményű költő Marx című, nyolcsoros verse elhangzott a Magyar Rádióban. A vers enyhén szólva botrányt kavart. Gábor Andor lesújtó kritikáját pedig haláláig cipelte a szerző. Idézzük fel a költeményt:

*"Jézus neked megbocsát
Mert igaz voltál: tiszta voltál
Jézus neked megbocsát
Mert költő szóval játszadoztál
Jézus nekik megbocsát
Akik nevedben tündökölnek
Jézus nekik megbocsát
De én nem, mert kontárok: ölnek."*

Gábor Andor először a Szabadság elnevezésű napilap január 18-i számában reflektál az elhangzottakra, majd a Fórum című folyóirat februári számában zúzza darabokra a költőnek a Valóság januári számában megjelent tíz versét is. A Szabadságban többek között így ír: „A rádió múlt vasárnap délután, szokásához híven Magyar Parnasszust adott. Magyar költőket bocsátott az éterbe. Egy hű olvasónk közlése szerint egy Marx című verset is, amit a hallgatóság nyilván nagy érdeklődéssel várt, mert hiszen nem könnyű Marxról írni. Derzsi Sándor kollégám és költőtársam azonban nem túlságosan erőltette meg magát. Mindössze nyolc sort írt.” Gábor Andor az egész verset idézi, az utolsó két sort azonban nem tudja megemléstzeni (a verset lezáró három szót nem is közli, csak pontokkal jelölil): „Hát ez meglepetés, ez fordulat, mert lehet a Magyar Parnasszus olyan semleges a politikában, amilyen akar, de ott talán mégsem tartunk, hogy éppen azokat a verseket volna muszáj közölnie, amelyek még akkor sem bocsátanak meg a marxistáknak, ha már Jézus is megbocsátott nekik. Ez, enyhén szólva, a demokrácia félreértése. A költő részéről, a lektorok részéről, a Magyar Parnasszus részéről, a Magyar Rádió részéről. Mi van itt, uraim és elvtársaim?”

A Fórumban megjelent elemzésének a konklúziója a következő: „A versekből kiderül, hogy Derzsi Sándornak mint költőnek, központi problémája a kommunisták erkölcsi magatartása, melyről három megállapítás van: a) a kommunisták tudatlan tömeg, amely vakon követi pártját; b) ezzel szemben a nem-kommunistát tartják tudatlannak és gazembernek; c) kontárok, mert ölnek. (...) Derzsi Sándor minőségileg gyöngé költészetének fonnyadt arcát az antikommunizmus fehér és barna púderével teszi érdekesebbé. Ennek most nincs szezonja.”

Amíg 1947-48-ban Derzsi Sándornak több mint húsz verse kapott nyilvánosságot, addig a következő harminc évben a tízest sem érte el... Persze ehhez hozzájárult az is, hogy 1956-ban részt vett az illegális Élünk szerkesztésében.

De ki is ő, aki „dalra tanította Hészi-odoszt is, a pásztort, míg a juhok Helikón lejtőin szerte legeltek”? Ezerkilencszáztizenkilencben született, Erdélyben, a Kis-Küküllő megyei Somogyomban. Tizenégy éves, amikor megjelenik első verse a Jóbarát című országos diáklapban. 1939-től 1945 végéig Kolozsvárott él, a román egyetem jogi karának hall-

gatója, de rendezetlen állampolgársága miatt kimarad, sőt tiltott határátlépés miatt kétévi börtönbüntetésre ítélik. Szerencsére három hónap börtön után, a bécsi döntéskor kiengedik. Ezután a bölcsészkar diákja lesz, de tanulmányai most azért szakadnak meg, mert nem hajlandó aláírni a származási nyilatkozatot. Közben a magyar nyelvű újságok és folyóiratok folyamatosan közlik a verseit. 1941-ben adják ki első (s egyben utolsó) verseskötetét Szenvedések mámore címével, amelyről Jékely Zoltán a Magyar Csillagban, Csuka Zoltán a Láthatárban ír dicséretes recenziót. (Második verseskötetének és egy regényének elfogadott, kiadásra szánt kéziratát az ostrom alatt elveszik.) Bekapcsolódik a kolozsvári irodalmi és politikai életbe. 1945-ben először a kolozsvári Világosság - amelynek a főszerkesztője Balogh Edgár -, majd a brassói Népi Egység belső munkatársa, versei, cikkei jelennek meg a lapokban. Meghívják a Romániai Magyar Írók Szövetségének alapító tagjai közé. 1945 decemberében azonban váratlanul elhagyja Erdélyt, és végleg Magyarországon telepedik le. Lépésének politikai indoka az, hogy kezdetét veszi a román nacionalista visszarendeződés, és a számláján van félbemaradt börtönbüntetése, a bécsi döntés utáni közéleti tevékenység.

1946-47-ben igyekszik megtalálni a helyét Budapesten. Verseit közli a Válasz, a Nagyvilág, a Valóság. A szóban forgó, Marx című vers elhangzása és Gábor Andor kritikája ellenére a Magyar Írószövetség - amelynek szintén a tagja lesz - nem zárja ki soraiból, sőt önálló lakáshoz juttatják. Sok mindennel foglalkozik, köztük műfordítással is, de folyamatos munkavégzésre - magas vérnyomása miatt - képtelen.

Ötvenhatban, a forradalom első napjaiban Ifjúság címmel versciklust ír - a pesti srácoknak tulajdonítja a fordulatot -, Kiáltványt fogalmaz - talán ő az egyetlen, aki azokban a napokban az MDP vezetőségét fasiszta klikknek nevezi (ezt a minősítést a bíróság az ítéletbe sem merte bevenni...) -, lakásában helyt ad az illegális Élünk szerkesztőségének. 1956. december közepétől már haza sem mehet, mert Obersovszkyék letartóztatják, és a belügyi hatóság őt is keresi. Két hónapig bujdosik - és a végén összeroppan idegileg. Barátai 1957. február 20-án a Róbert Károly körüti ideg- és elmegyógyintézetbe viszik. Egy évvel később, 1958. március 8-án itt tartóztatják le.

Tudathasadásos állapotát a belügyi szervek nem veszik figyelembe. Többször megvizsgálják, de nem tartják betegnek. A Gyorskocsi utcában öt hónapon keresztül hallgatják ki. Onnan a Markó utcába kerül, s novemberben öt évre ítélik. A határozatot 1959. február 16-án hagyja jóvá a Legfelsőbb Bíróság. Szabadságáig a Kozma utcai börtön lakója, ahol a mosodában dolgozik.

*
Eörsi István írja az Emlékezés a régi szép időkre című könyvében: „.... Derzsi Sándor költő... 1959. november elsején a reggeli sétán a fülembe súgta, hogy «Holnap szabadulunk». Megkérdeztem, hogy miért, mi lesz

holnap. «Hát nem tudod? Halottak napja.» Jelentkezett is másnap a körzetparancsnoknál civil holmijáért, mire fegyelmire vágta, mert azt hitték, gúnyolódik.”

A Budapesti Fővárosi Bíróság 1958. november 28-án kelt jegyzőkönyvében többek között a következő olvashatók: „(...) vádlott az Írószövetségben összekötetésbe került Gáli József(fel), valamint Obersovszky Gyulával. (Utóbbi felhívta (sic!) őt arra, hogy ha engedélyt kapnak egy legális lap megjelentetésére, amely lap a Nagybudapesti Munkástanács lapja lenne, abban az esetben Derzsi Sándor részt vehet annak munkájában. Addig is, amíg ez megtörténik, illegális lapot fognak szerkeszteni. (...) Azért, hogy a technikai kivitelezést megkönnyítsék, megbízták Derzsi Sándor vádlottat, hogy szerezzen egy sokszorosító gépet.”

Derzsi Sándor a fentiekről a szóban forgó jegyzőkönyvben így vallott: „(...) A Zeneakadémián Zathureczky Ede igazgatót kerestük. Miután bementünk hozzá, Bíró József felmutatott neki egy írást, amelyet előzőleg Pernye András (a későbbi zeneesztéta, a Magyar Nemzet kritikusa, akkor a Zeneakadémia hallgatója, Derzsi Sándor albérlője - a szerk.) írt alá. Zathureczky utasítására a portás kiadta nekünk - egy általam aláírt átvételi elismervény ellenében - a sokszorosító gépet, amelyet lakásomra (Kertész u. 33.-ba) vittünk.”

Obersovszky Gyula - aki nyolcadik évfolyamát szerkeszti a Vagyok című egyszemélyes folyóiratnak, és sorozatban kívánja publikálni kettőjük kapcsolatát - egy beszélgetés során így emlékezett korábbi lapjaira és költő barátjára:

- A forradalom kitörése után, 1956. október 25-én létrehoztam az Igazság című lapot, amelynek később a főszerkesztője lettem. November 4-ét követően több alkalommal kértük a kormányt, hogy engedélyezze a lap legális kiadását. Ezzel kapcsolatban Szilvási Lajossal együtt személyesen is beszéljünk Kállai Gyulával és Kádár Jánossal. Mivel azonban többszöri kérésünkre sem kaptunk engedélyt, november 15. és 20. között a Művész-klubban Gáli József, D. Szabó László és én elhatároztuk, hogy illegális röplapot indítunk, amelynek címe az én javaslatomra Élünk lett. Derzsi Sándor több szám szerkesztésében, írásában, továbbá a sokszorosítás és a terjesztés megszervezésében is részt vett. Az utolsó, 7. számot 1956. december 4-én készítettük a Várban, egy kollégiumban. Előzőleg Derzsi Sándor barátunk lakásán gyűltünk össze: Gáli József, D. Szabó László, Eörsi István és én.

A Budapesti Fővárosi Bíróság idézett jegyzőkönyvében olvashatjuk: „Derzsi Sándor (...) szerkesztett egy Kiáltványt a Magyar Dolgozók Pártja nevében, amelyben többek között a Magyar Dolgozók Pártját ellenforradalmi gyilkosok pártjának (valójában fasiszta klikknek - a szerk.) nevezi.” Részlet Derzsi Sándor vallomásából: „1956. november első napjaiban (valójában október 25-e táján - a szerk.) találkoztam Kuczka Péter író-társammal az Írószövetség előtt az

**KŐ ANDRÁS-
NAGY J. LAMBERT**
(Folytatása a b. oldalon)